

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2002 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2002

1

VILNIUS 2003

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2002

1

VILNIUS 2003

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, meno ir filosofijos institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.istorija.lt>

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2003

© Straipsnių autoriai, 2003

PUBLIKACIJOS

ELMANTAS M E I L U S

PORA VAIZDELIŲ APIE VILNIEČIŲ GYVENIMĄ MASKVĖNŲ OKUPACIJOS METU (1655–1661 M.)

Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve Maskvoje (toliau – RVSA) peržiūrint Edukacinės komisijos fundacinių turtų fondą, pavyko aptikti 1657–1662 m. Vilniaus tarybos aktų įrašų knygą (*Российский государственный архив древних актов*, ф. 1603 Комиссия эдукационного фундуша, оп. 12, д. 14. Rengiant publikaciją naudotasi šios knygos mikrofilmu). Knyga įrišta 1800 m., tuo metu sudarytas ir įrištas knygos turinys. Ji buvo rašyta, kai Vilnius buvo užimtas Rusijos kariuomenės ir administruojamas jos pareigūnų. Bet miesto savivaldos organai irgi dirbo, tai rodo ir minėta knyga.

Tarp gausybės čia esančių įrašų, susijusių su šio laikotarpio miestiečių gyvenimu, yra ir tokių, kurie gana netikėtai parodo tam tikras jų kasdienybės puses. Čia pateikiami dokumentai nors ir skirtingi, bet yra susiję, nes juose minimi tie patys asmenys, o pateiktuose pasakojimuose netgi galime įžiūrėti, atrodytų, gana netikėtus tam laikotarpiui vilniečių kultūrinio gyvenimo atšvaitus.

Be skelbiamų dokumentų, knygos turinyje nurodyta dar pora įrašų, kuriuose minimas vienas iš publikacijos herojų: 1) p. 268: 1658 07 20 Vilniaus vaistininkas Motiejus Ščerbickis reikalauja iš Jono Poradničiaus gražinti 42 kapas lietuviškų grašių, o teismas pastarąjį įpareigoja tai padaryti per šešias savaites; 2) p. 293: 1658 09 16 Vilniaus vaistininko Motiejaus Ščerbickio kvitas, kad Jonas Poradničius gražino 110 auksinų skolą. Tai tik įprasti tiems laikams skolų reikalai, todėl jų neskelbiame.

Skelbiant tekstus stengtasi išlaikyti jų surašymo meto rašybą, jie minimaliai tvarkyti: lenktiniuose skliaustuose išskleidžiamos santraukos, sutvarkyta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašybą, būtinai atvejais – skyryba.

1. Vilniečio skundas dėl įžeidimų ir reketavimo

Vilnius, 1658 07 17. Vilniaus pirklio Jono Poradničiaus skundas prieš balnių Andrių Gerasimavičių.

1658 07 17 įrašas 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos aktų įrašų knygoje, RVSA, f. 1603 – Edukacinės komisijos fundužas, ap. 12, b. 14, p. 266–268.

Vilniaus pirklys Jonas Poradničius įrašė skundą prieš balnių Andrių Gerasimavičių, jog šis girtas ir be priežasties jį bei jo žmoną Reginą Penkalskytę visaip išplūdo, įžeidinėjo, o žmoną dar ir raganavimu apkaltino. Galiausiai minėtas balnius pagrasino, kad atsiųs žmogų, kuris besiskundžiantįjį sumuš. Ir iš tikro, netrukus pas Poradničių atėjo kažkoks rusas, greičiausiai maskvėnų okupacinės įgulos kareivis, ir pasakė, kad jam pasiūlyta 30 kapeikų už tai, kad jį sumušų, bet jei šis duos daugiau, tai nemuš. Todėl, bijodamas dėl savo sveikatos ir kaltinimų žmonai raganavimu bei dėl įžeidimų, įrašė šį skundą.

We szrodę m(iesią)ca july 17 dnia

Protest Poradnicza na Harasimowicza

Przed sądem y szlachetnym urzędem burmistrzowskim y radzieckim wilenskim, postanowiwszy się osobiscie sławetny p. Jan Poradnicz obywatel wilenski imieniem swoim y małzonki swey p. Reginy Pękalskiej solennem zaniosł *protestationem*, y z ciężkim żalem swym opowiadał na Iędrzeia Harasimowicza siodlarza o to y w ten sposob. Iz gdy w roku ninieyszym dnia 16 iuly załuiący Poradnicz podług zwyczaiu swego kupieckiego z innemi ludzmi ktorzy po swych potrzebach na on czas u niego byli w kramie swym siedział, pomieniony obżałowany Harasimowicz przyszedszy do niego przed kram będąc *crapula onustus*, niepomińc na boiazń Bożą ani poglądaiąc na srogość prawa pospolitego przeciw występny m opisane go, bez dania sobie żadney przyczyny smiał y wazył się pr(otesta)nta teraznieyszego *publice* przed ludzmi słowy uszczypliwemi y sławie dobrej szkodzącemi lzyć, łaiac, sromocic, do matki przymawiać, mowiać taki owaki niepoczciwego łoża synie, małzonkę zas onego niepoczciwą y czarownicą nazywaiąc. Co wszytko *pr(otest)ans* lubo w niewinnosci swey cierpliwie znosząc począł go łagodnie prz(ya)cie)lskim sposobem prosic y upominac, aby go tak haniebnie hanbic y sromocic poprzestał, a iezeli co ma do niego zeby z nim o to po trzezwu mowiał. Obżałowany iednak Harasimowicz nic na to niedbając, niechciał od kramu ustąpić, o wszem z większą furią nań następowac począł, aż corka onego wzięwszy do gospody zaprowadziła, gdzie iuz odchodząc a niemogąc więcey pr(otesta)nta lzyć, pochwałkę na zdrowie onego uczynił, hęc formalia mowiać, lubo ia sam niezmoję ale naydę takiego kto cie uchodzi y krzywdy się mey pomsci, lecz y do gospody będąc zaprowadzony przez okno na wszytką kamienicę z synem swym Jakubem Harasimowiczem tak samego pr(otesta)nta iako y małzonkę onego tez słowa powtarzaiąc lzył, łaiał, y iako mu się podobało na sławę uczciwosc y honor ich następował. A niedosyc na tym maiąc po takowym sromoceniu subordinował y naprawił człowie-

ka ruskiego, który przyszedł do pr(otesta)nta do izby powiedział, że prawi dał mi siodlarz trzydzieści kopiek abym cię zniewazył y wybił, dayże ty mnie więcej iezeli niechcesz byc bity y zniewazony, a iezeli nie dasz, pewnie cię to iezeli nie dzis tedy w krotkim czasie nie ominie, przez którą takową naprawę y podstępę żalujący Poradnicz niebezpieczeństwa swego zastawac musi. O co wszystko tak o zniewagę pochwałki y naprawienie na zdrowie, iako tez o zadanie niepoczciwosci y czarownictwa małżonce onego *expurgando inno centiam suam et consortis suę* chcąc żalujący Poradnicz już do czasu z obżałowanym Harasimowiczem prawnie czynic, dał tę swoją żalobliwą protestacją do ksiąg urzędowych zapisac. Ktura iest zapisana.

2. Vilnietės skundas prieš savo žentą

Vilnius, 1658 09 17. Vilniaus knygišio Martyno Penkalskio našlės Anastazijos skundas prieš jos dukters Reginos vyrą pirklių Joną Poradničių.

1658 09 17 įrašas 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos aktų įrašų knygoje, RVSA, f. 1603 – Edukacinės komisijos fundušas, ap. 12, b. 14, p. 295–297.

Vilniaus knygišio Martyno Penkalskio našlė Anastazija skundžiasi, kad jos dukters Reginos vyras Jonas Poradničius jos negloboja. Ji aprašo, kaip 1655 m. maskvėnams puolant Vilnių visa šeima pabėgo, kaip vargo, kaip sugrižę į Vilnių rado nusiaubtus namus ir išdraskytas knygas, tarp jų net gautas iš Gdansko, kaip vyras rinko išmėtytas knygas, jas taisė ir prekiaavo, kaip jis ir trys jų vaikai mirė maro metu.

We wtorek m(iezià)ca (septem)bra 17dnia

... ..

Protest Pėkalskiey na Poradnicza

Przed sądem y szlachetnym urzędem burmistrzowskim y radzieckim wilenskim, postanowiwszy się oczewiscie uczciwa Anastazia Szatrawianka po nieboszczyku Marcinie Pėkalskim mieszczaninie y introligatorze wilenskim pozostała wdowa¹, przy ustney protestaciy swoiey na sławetnego Jana Poradnicza kupca y obywatela wilenskiego zięcia swego o rzecz niżej wyrazoną zanesioney szerzey tąz protestacją na pismie do act podała temi słowy. Uczciwa p. Anastazia Szatrawianka po sławetnym nieboszczyku Marcinie Pėkalskim mieszczaninu y introligatoru wilenskim pozostała wdowa, *gravi cum quęrela, dolore et solenni protestatione denunciat nobili iudicio et officio consulari Vilnensi*, isz sławetny Jan Poradnicz obywatel y kupiec wilenski zięć żalobliwey wiedząc y widząc dobrze oney utrapienie, niedostatek y

¹ Martynas Penkalskis istoriografijoje yra žinomas knyginkininkas – *bibliopola* (dažniausiai *bibliopola* buvo vadinamas žmogus, kuris įrišinėjo ir pardavinėjo knygas), kaip ir jo žmona Anastazija, vėliau atnaujiniusi knygišyklos darbą nuosavame mūrnamyje šv. Jono gatvėje (žr. E. L a u c e v i č i u s, *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius, 1976, p. 11, 17).

ubostwo, do większego utrapienia y zalu przyczynę daie, kiedy postępując *contra officium pietatis* matkę małzonki swoiey Reginy Pękalskiej a cięcię swoją *sine recoeptione et discretione* do urzędu pozywa y udaie ze iako by ona po śmierci małzonka swego Marcina Pękalskiego miała sama mąietnosc wszytką zagarnawszy o opiekunow nieprosiła *et in praeiudicium* dziątek do inwentarza niedała, a tego niechce wiedziec iako w roku 1655 dnia 8 Augusti gdy nastąpiło woysko cara je(o) m(ilos)ci na Wilno porzuciwszy wszytko, to iest bibliotekeę z księgami tak swemi iako p. Jerzego Forstera bibliopola gdanskiego², który za niemają sumnę niebosczykowi ksiąg roznych powierzył, ledwie sam z małżonką y z dziećkami pieszo za most murowany przecisnął, y do Żmoydzi zaszedł, a tam niemal żebranią przez czas niemają bawiwszy się do Wilna rad nie rad powroczył, gdzie w domu nalazszy wszytko zruinowano, pobrano y poszarpano, po smieciach rozrzucane drobne y mało zgodne książeczki elementarzyki oprawuiąc y przedaiąc zywił, *tandem* nieboszyk je(go) m(ilos)c p. Jerzy Olisiewicz pułkownik Cara J(ego) M(ilos)ci dał gromadę niemają ksiąg do przedania, ktore przedaiąc y onemu pieniądze oddaiąc iakiekolwiek pozywienie miał, potym nastąpił głód y powietrze musiał iako mogąc zdrowie swoie małzonki swey y dziećki ochraniając z miasta wyiezdzać, ale ze zwoli Bozey dziećki troie umarło³, a potym y sam małżonek p. Pękalski z tey że zarazy powietrza morowego musiał ustąpić. Pozostała załobliwa pochowawszy dziećki, iuz nie miała czym małżonka swego pogrzesc, by Je(g)o M(ilos)c X. Poniatowski nieratował. Po powietrzu zas nie tylko że by do czego było opiekunow żądać, ale y sama do tych czas niemal żebranią zywi się, niemając zadnego poratowania od zięcia Jana Poradnicza, o wszem usiuię y z mieszkania wycisnąć. Księgi, ktore teraz ieszcze są w kramie, te wszytkie zapisał nieboszyk p. Jerzy Olisiewicz pułkownik testamentem na zbor wilenski⁴, do tych opiekunow niepotrzeba a pogotowiu do inwentarza dawac cudze rzeczy nielza. Kturą takową *denunciatią cum protestatione* uczyniwszy podaie do act sądu y urzędu w(aszych) m(ilos)ci *salvis beneficiis juris in toto manentibus*. Co iest zapisano.

² Garsus Gdansko knygininkas ir leidėjas Jurgis Forsteris (Förster, apie 1615–1660), 1644 m. jis gavo Vladislavo Vazos privilegiją prekiauti knygomis didžiuosiuose Lenkijos ir Lietuvos miestuose, 1647 m. gavo karaliaus knygininko titulą. Be pasaulietinės ir katalikiškos literatūros, leido ir vadovėlius (žr.: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, pod redakcją S. Gierszewskiego, t. 1, Gdańsk, 1992, s. 428–429).

³ Be dukters Reginos ir šių mirusių vaikų, matyt, būta ir penktojo, nes istoriografijoje nurodoma, kad 1663, 1671 m. Vilniuje dirbęs knygininkas Simonas Penkalskis *greičiausiai* buvo M. Penkalskio sūnus (žr. E. L a u c e v i č i u s, min. veik., p. 17).

⁴ Vilniaus kalvinistų bendruomenė.